

sentin osuus lehtimarkkinoista. Itse käyttäisin tällaisen vertailun pohjana mieluummin painos- tai levikkilukuja, mutta niitä artikkeleissa ei kerrota.

Tieto aikakauslehtien suosituimmuudesta on myös mielenkiintoisesti ristiriidassa VT-SIOM-tutkimuskeskuksen tekemän kyselytutkimuksen kanssa, jossa 19 prosenttia vastaajista kertoi jättävänsä sanomalehdet lukematta ja peräti 60 prosenttia sanoi, ettei lue aikakauslehtiä. Näistä lukijaturkimuksista kerrotaan Sergei Smirnovin ja Denis Dunasin artikkelissa alueellisista mediamarkkinoista. Samansuuntaisia lukijaprosentteja esitellään Jelena Vartanovan ja Sergei Smirnovin median yleiskuvaa käsittelevässä johdantoartikkelissa, jossa käydään läpi niin printti- kuin sähköisen viestinnän keskeiset toimijat ja trendit.

Mediayleisöjä käsittelee myös Irina Fomitševa, jonka esittelemät survey-tulokset kertovat aikakauslehtien noususta ja sanomalehtien lukemisen laskusta 2000-luvulla: kun vuonna 2002

sanomalehtiä luki viikoittain 60 % vastaajista, vuonna 2007 luku oli enää vajaat 51 %. Aikakauslehtien lukeminen nousi vastaavana aikana 26,5 %:sta vajaaseen 29 %:iin, eli sanomalehdet pitivät edelleen etusijansa. Ylivoimaisesti seuratuin media oli kumpanakin vuonna televisio 95–96 prosentin katsojaluvuilla. Television keskeisen aseman alkaa kuitenkin haastaa nuorten keskuudessa internet, selviää Maria Anikin artikkelista.

Teos olisi hyötynyt tarkemmasta editoinnista, tekstiin on esimerkiksi paikoin jäänyt sirpaleisen sitaattikokoelman tuntua. Erilaisia tilastotietoja ja kyselytutkimusten tuloksia on mukana runsaasti, ja niiden osalta päällekkäisyydeltä ei ole voitu välttyä. Kaikkiaan kirja antaa monipuolisen kuvan tämän päivän mediasta Venäjällä, ja laajan kirjoittajakaartin ansiosta mukaan on saatu näkökulmia niin yleistason kehityksestä kuin kiinnostavaa tietoa alueellisista ja paikallisista mediamarkkinoista.

Katja Koikkalainen

Venäjän vaikea tie demokratiaan

Dmitri Furman: *Dviženije po spirali. Poliitišeskaja sistema Rossii v rjadu drugih sistem.* Moskva: Ves mir, 2010.

Dmitri Furman on monille suomalaisille tuttu yhteistyökumppani. Taustaltaan hän on historioitsija ja filosofi, mutta liikkuu myös politologian, uskontotieteen ja sosiologian parissa täysin suvereenisti eri tieteenaloja yhdistäen. Suomalaisten kanssa hän on tutkinut muun muassa venäläisten suhtautumista uskontoon. Hänen pääasiallinen tutkimusala on Neuvostoliiton romahduksen jälkeen ollut entisten neuvostotasavaltojen poliittinen kehitys. Furmanin viimeisin kirja on suuri synteesi Venäjän kehityk-

sestä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Tähän kirjaan hän on tiivistänyt koko Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä poliittista kehitystä käsittelevän tuotantonsa perusajatukset.

Tyypillistä Furmanille on suurten linjojen vetäminen. Vaikka Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisen ajan havainnointi onkin ollut Furmanille suuri intohimo – hänen omien sanojensa mukaan suorastaan historiallinen tilaisuus saada toimia suurten muutosten havainnoitsijana – tiedemiehenä hän pystyy myös asettumaan kuvailemansa ja itse kokemansa kehityksen ulko- ja yläpuolelle. Terävä analyttisyys ja loistavan soljuva venäjän kieli tekevät kirjasta upean lukukokemuksen.

Kirjan teema on Venäjän jatkuva pyristely imperiumin ja demokratian välissä. Näiden kahden yhteensovittamattomuus selittää Venäjän autoritaarisen imitaatiodemokratian jatkumisen. Kirjan otsikkoon nostettu spiraaliliike kuvaa sitä, miten Venäjä aika ajoin pyrkii demokratiaan, mutta putoaa aina sisemmälle spiraalin kehälle ja yhä pienenevään imperiumiin. Vailla kansalaisyhteisöjä olevat venäläiset saavat kompensatiota siitä, että ovat imperiumin johtava kansa. Tämän vuoksi Venäjä jatkaa puuttumista Neuvostoliitosta itsenäistyneiden entisten alueidensa asioihin. Siihen käytetään sekä keppiä että porkkanaa ja sen avulla pidetään yllä kansallista itsetuntoa. Kansallismielisyys on kytkeytynyt imperiumiin ja sen säilyttämiseen. Sen vuoksi demokratiasta tuleekin vaara Venäjän valtaa pitävälle eliitille. Todellinen demokratia johtaisi väistämättä imperiumin hajoamiseen.

Kirjan ensimmäisessä luvussa Furman pohtii Venäjän demokratiaan siirtymisen epäonnistumisen perimmäisiä syitä. Demokratialla ei ollut perinnettä, eikä oikein tiedetty, mitä se lopulta olisi. Furmanin mielestä poliitikot, kuten Jeltsin tai Putin, eivät puhussaan demokratiasta tahallaan valehtele. He eivät vain ajattele iskulauseitaan riittävän tarkkaan. Hän vertaa tilannetta siihen, ettei myöskään lahjuksia ottava virkamies ole mikään periaatteellinen lahjusten kannattaja, vaan saattaa jopa unelmoida yhteiskunnasta, jossa ei olisi lahjontaa. Hän vain tarvitsee rahaa, eikä voi kieltäytyä, jos lahjuksia tarjotaan. Sen lisäksi hän vielä elää yhteiskunnassa, jossa on tapana ottaa ja antaa lahjuksia, ja jossa itsepäisesti lahjuksista kieltäytyvä virkamiestä pidetään omituisena. Samalla tavoin henkilö, joka ymmärtää, että on muodostettava vaihtoehtoton valta ja tehtävä opposition toiminta mahdottomaksi

oman selustan turvaamiseksi, ei välttämättä ole mikään periaatteellinen demokratian vastustaja. Hän voi unelmoida demokratias- ta, vaikka käytännössä estää sen kehittymistä.

Furmanin mielestä demokraat- tinen liike oli hyvin heikko, eikä se Neuvostoliiton romahdettua kuten ei nytkään ole mikään mas- sojen kannattama liike. Se tuskin olisi päässyt valtaan ilman liittou- tumista Jeltsinin kanssa. Valtaan päästyään se käytti arveluttavia menetelmiä tavoitteidensa saa- vuttamiseksi. Neuvostoliiton hajottaminen oli vain tarpeellinen välitavoite valtaannousussa. Se onnistui huijaamalla kansallismieliset mukaan käyttämällä demagogiaa, jonka mukaan venäläisiä sorrettiin Neuvostoliit- tossa muiden kansojen kerätessä siitä hyödyn. Jeltsin ei rohjennut vahvistaa kansanäänestyksellä Neuvostoliiton hajoamista, koska liiton säilyttäminen oli juuri Gorbatšovin järjestämässä kansanäänestyksessä saanut yli- voimaisen 71,8 % kannatuksen. Sen lisäksi demokraattinen liike sekaantui hallitsemattomaan yksityistämiseen, jota yleisesti pidettiin rikollisena valtion omai- suuden kaappaamisena. Iskulauseet Jeltsinin koplän asettamisesta oikeuden eteen johtivat siihen, että Jeltsinin piti alkaa kehittää vallasta vaihtoehdotonta. Todelliseen demokratiaanhan kuuluu vallan vaihtuminen, mutta Venäjällä se olisi ollut vallanpitäjille vaarallista.

Vallan pysyvyys on vallanpi- täjien onneksi Venäjällä siihen kuuluisaan ”järjestykseen” ver- tautuva ideaali. Furman antaa teoksessaan elävän esimerkin mummosta, jota toimittaja haas- tatteli vaalien alla. Mummo hauk- kui Jeltsinin pataluhaksi ja kutsui vielä roistoksikin. Sen jälkeen toimittaja kysyi, aikooko mummo mahdollisesti äänestää Zjuganovia presidentiksi. Tähän mummo vastasi, että me äänestämme Zju-

ganovia sitten, kun hänestä tulee presidentti. Furman toteaa, että näitä mummoja vielä on, vaikka he luonnollisen poistuman kautta vähitellen siirtyvätkin historiaan.

Jeltsin ei saa Furmanilta- kaan kovin hyvää arvosanaa toiminnastaan. Hän mainitsee Bill Clintonin sanoneen, että Jeltsin on suuri demokraatti ja epäilee samalla, ymmärsivätkö amerikkalaiset tai länsimaalaiset yleensä yhtään mitään siitä, mitä Venäjällä tapahtui. Demokratia- kokeilu kuoli jo kehtoonsa. Sitä kannatti vain pieni aktiivinen vähemmistö, intelligentsian eliitti suurissa asutuskeskuksissa, lähinnä Moskovassa ja Pietarissa. Furmanin mielestä venäläisen imitaatiodemokratian juuret ovat siinä, että demokraattiliike pääsi valtaan epädemokraattisin kei- noin. Tätä valtaanpääsyä ja koko Jeltsinin kautta Furman kuvaa yksityiskohtaisesti. Valkoisen talon ampumisvälikohtauksen jälkeen Jeltsinin ei tarvinnut tehdä kompromisseja perustuslaisista. Sen jälkeen tapahtunut väitetty perustuslakikansanäänestyksen tulosten väärentäminen oli hyvin todennäköistä, koska keskusvaa- lilautakunta tuhosi vaalilipukkeet hyvin nopeasti, jolloin väären- nyksen suuruutta oli mahdotonta arvioida. Furmanin mukaan on kuitenkin selvää, että enemmistö äänesti perustuslain puolesta ja vähemmistö vastaan, koska ihmiset halusivat ennen kaikkea järjestystä.

Putinin valinta presidentik- si oli vaihtoehdottoman vallan vahvistamista, vaikka mones- sa suhteessa oli sattumaa, että juuri hänet valittiin Jeltsinin seuraajaksi. Putinista kuitenkin tuli imitaatiodemokratian kehittä- jä ja vaihtoehdottoman vallan vahvistaja. Putinin saavutuksiin kuuluu Tšetšenian vastarinnan kukistaminen, mikä teki hänestä todella suosittu. Todellisuudessa Tšetšeniasta tuli vain sekasortoi- nen vasallivaltio, jota Venäjä ei

pysty valvomaan. Alueen tapahtu- mat sysäsivät myös liikkeelle au- toritaarisen imitaatiodemokratian uskottavat perustelut. Erityisesti Beslanin kaappausdraama toimi sysäyksenä ”vallan vertikaalin” vahvistamiselle. Liittovaltion keskusjohtoa alettiin vahvistaa kaikin mahdollisin tavoin ja liittovaltiosta tehtiin käytännössä yhtenäisvaltio.

Toinen vallan vahvistami- seen johtanut ja Putinin suosi- ota kasvattanut kampanja oli kunnianhimoisimpien oligark- kien ajaminen maanpakoon ja Hodorkovskin vangitseminen. Oligarkit olivat nostaneet Puti- nin valtaan ja tukeneet Jeltsinin vaalikampanjaa toiselle kaudelle satumaisin summin. Jeltsinin valinta oli surkukupaisa episodi, joka tuhosi viimeisetkin illuusiot demokratiasta Venäjällä. Furmanin mielestä Jeltsin ei olisi tullut valituksi ilman oligarkkien tukea ja vastustajansa demonisointia. Voi vain kuvitella oligarkkien tyrmistyksen Putinin käydessä heidän kimppuunsa. Oligarkkeja vihaava kansa puolestaan sai tästä lisää syitä ihailta Putinia. Kun Putin vielä onnistui luomaan Yhtenäinen Venäjä -puolueen ja toisella kaudellaan saamaan sille lähes ehdottoman vallan Duumas- sa, oli valta saatu varmistettua. Kansanedustaja B. Kryzlovin lausahdus jää Furmanin mieles- tä elämään Venäjän historiaan. Kryzlov lausautti: ”Parlamentti ei ole paikka keskustelulle”.

Entisten ja nykyisten KGB:n ja FSB:n työntekijöiden tulvaa vallankäyttäjiksi Furman pitää osittain sattumana, joka tapah- tui sattumalta valtaan päässeen Putinin samanmielisten ystävien suosimisen vuoksi. Samalla tur- vallisuuspalveluajattelu pääsi valtaan, mikä johti esimerkiksi vallanpitäjien vaarallisina pitä- mien ihmisten salaiseen tai jopa avoimeen tappamiseen. Saman- lainen dekkarien juonia muistut- tava toiminta on tyypillistä myös

Valko-Venäjällä ja Kazakstanissa.

Putinin herättämä uusi Venäjän suuruuteen ja merkittävään kansainväliseen asemaan perustuva kansallistunne ja politiikka johtivat kuitenkin konfliktiin lännen kanssa. Venäjä lähti kehittämään itseään mini-imperiümüksi ja luomaan selkeästi omaa valtapiiriään, johon kuuluivat samanmieliset entiset neuvostotasavallat. Nämä tarvitsevat Venäjää oman vaihtoehdottoman valtansa tukemiseen, koska länsi tuskin rientää niitä pelastamaan, kun vallanpitäjät joutuvat tukaliin tilanteisiin esimerkiksi vallanperimyksiistojen kanssa. Mini-imperiumia alettiin vaalia jo Jeltsinin kaudella, mutta vasta Putin keräsi tämän politiikan hedelmät itselleen. Putinin toista kautta Furman kutsuu imitaatiodemokratian kultakaudeksi. Putin sai kunnian siitä, että maa vähitellen pääsi transformaation aiheuttamasta poliittisesta ja taloudellisesta kriisistä. ”Järjestys” onnistuttiin palauttamaan, mutta demokratia loittoni yhä kauemmaksi.

Medvedevin valitsemista presidentiksi Furman ei esitä ensimmäisenä vallan vaihtumisenä, kuten silloin tällöin Suomessa kuulee sitä arvioitavan. Medvedevin valinta on vain imitaatiodemokratian jatkumoa, jossa todellista vallanvaihtoa ei ole vielä tapahtunut. Mielenkiintoisena Furman näkee sen, että sekä Jeltsin että Putin valitsivat seuraajakseen itsestään selvästi poikkeavan henkilön. Medvedev puhuu vallan rotaatiosta, todellisesta demokratiasta, järjestelmän liberalisoimisesta, mutta

todelliset askeleet tähän suuntaan ovat olleet avuttomia. Vaikka Medvedev on myös sanonut, ettei Putinin luomaa kuvernöörien nimittämiskäytäntöä ole syytä muuttaa ainakaan seuraavaan saataan vuoteen, hänen uusi tyyliinsä ja liberaali sanavarastonsa viestii siitä, että vallan vektorilla on tapahtunut siirtymää. Hän tuntuu myös herättävän pientä toivoa liberaaleissa piireissä.

Furmanin käsityksen mukaan imitaatiodemokratia ei voi muuttua kuin kriisin seurauksena. Tätä hän perustelee sillä, että on onnistuttu luomaan lojaalisuuden ilmapiiri vallanpitäjiä kohtaan. Lisäksi hän kritisoi byrokraattista sosiaalista mobiliteettia. Hänen mielestään autoritaarinen yhteiskunta nostaa vallankäyttäjiksi virkakoneistossa heikointa aineesta. Virkakoneistoa rasittaa lisäksi yhä enenevässä määrin korruptio. Aloitteeton ja korruptoitunut eliitti on ideaalinen autoritaariselle vallalle ja sen pysyvyydelle. Sellainen eliitti ei lähde kritisoidaan mitään, vaan tekee mielellään ”oikeita” päätöksiä tai ”oikeita” tuomioistuinratkaisuja.

Koska imitaatiodemokratia on vakiinnutettu hyvin tehokkaasti, järjestelmää muuttavan kriisin pitää olla yllättävä ja odottamaton. Sen pitäisi johtaa todelliseen vallanvaihtoon, jossa valtaan pääsisi ryhmä, joka ei alkaisi muodostaa uutta vaihtoehdotonta valtaa ja manipuloida seuraavia vaaleja. Kun valta näin vaihtuisi muutaman kerran, vaalien häviämisen pelko hälväisi. Tällaisen muutoksen voisi aiheuttaa Venäjän yhä läheisempi liittyminen

globaaliin järjestelmään. Kun yhä useampi ihminen tulee taloudellisesti itsenäisemmäksi ja vähemmän riippuvaiseksi valtiosta, aletaan arvostaa vapautta, eikä demokratiaakaan enää liitettäisi ajatuksissa Jeltsinin kauden epäjärjestykseen.

Toisena vaihtoehtona Venäjän kriisin jälkeiselle kehitykselle Furman näkee palaamisen vaihtoehdottomaan valtaan ja siirtymiseen taas uuteen sykliin. Tämä on kolmannen maailman tie. Monissa Etelä-Amerikan valtioissa tämä kehitys on toistunut kymmeniä kertoja. Furmanin mielestä tämä on onnetonta, koska hän näkee demokratian yhtenä nyky-yhteiskunnan tärkeänä elementtinä ja välttämättömänä osana modernisaatiota, josta Venäjä vielä on jäänyt paitsi. Hän kuitenkin uskoo, että jollei ensimmäisen kriisin niin ainakin jonkun seuraavan kriisin jälkeen Venäjä siirtyy demokratiaan. Demokratia ei ole Furmanin mukaan ”onni” vaan nykyajan normi. Kun siihen päästään, sitä pitää rakentaa ja pitää yllä.

Furmanin johtopäätökset saattavat meistä Venäjän autoritäärisen kehityksen havainnoitsijoista tuntua epärealistisilta, mutta pitää muistaa, ettei vielä 1980-luvun puolivälissä juuri kukaan olisi uskonut Neuvostoliiton romahdettavan ja ikuisena pidetyn Berlinin muurin katoavan pieninä palasina turistien matkamuuksiksi. Ehkä tulemme vielä näkemään Venäjän modernisaation ja siirtymisen imitaatiosta todelliseen demokratiaan.

Soili Nysten-Haarala